

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економічної теорії та права

Єрофєєнко Л.В., асистент

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Комерційне право»

для студентів спеціальності 6.050200 «Менеджмент організацій»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ

Харків – 2007

ЗМІСТ

1. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ.

2. СТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА. УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ПІДПРИЄМСТВА.

3. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.

4. ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.

1. Поняття, ознаки та види підприємств

Головним нормативним актом, що регулює діяльність підприємств, є Господарський кодекс України. Цей Кодекс визначає види й організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації.

Відповідно до ст. 62 Господарського кодексу України *підприємство* - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту. Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Класифікація підприємств:

1. Види підприємств залежно від форм власності відповідно до Господарського кодексу України:

приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), наприклад, селянське (фермерське) господарство;

підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємством колективної власності визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників), наприклад: виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій та інші);

комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

державне підприємство, що діє на основі державної власності;

підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

У разі якщо в статутному фонді підприємства іноземні інвестиції становлять не менш як 10%, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, в статутному фонді якого іноземні інвестиції становлять 100%, вважається іноземним підприємством.

2. Види підприємств залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду:

унітарні - створюються одним засновником, що виділяє необхідне для цього майно, формує відповідно до законодавства статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Наприклад, державні, комунальні підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника, розрізняють:

державні комерційні підприємства (діють на основі статуту на принципах підприємництва і несуть відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном);

державні казенні підприємства (створюються за рішенням Кабінету Міністрів України) у галузях народного господарства, в яких:

законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;

основним (понад 50%) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;

за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;

переважаючим (понад 50%) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним;

приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом);

комунальні комерційні підприємства (утворюються компетентним органом місцевого самоврядування, майно закріплюється на праві повного господарського відання);

комунальні некомерційні підприємства (майно закріплюється на праві оперативного управління);

корпоративні - утворюються двома або більше засновниками, діє на основі об'єднання майна та / або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Наприклад, кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

3. Види підприємств залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік:

мали – підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 тисячам євро;

великі - підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих перевищує 1000 осіб, а обсяг валового доходу на рік перевищує суму, еквівалентну 5 мільйонам євро;

середні - усі інші підприємства.

Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в

установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством.

2. Створення підприємства. Установчі документи підприємства

Термін “створення” – це правове поняття господарського права, яке включає врегульовані правом умови фактичного виникнення та легітимації підприємства в статусі правового господарюючого суб'єкта, суб'єкта права.

Як правове поняття створення включає визначення засновників, їх засновницької компетенції, порядку діяльності щодо створення підприємства.

Засновниками підприємства можуть бути фізичні і юридичні особи, що мають засновницьку право - і дієздатність. Щодо підприємств загальнодержавної власності – це підвідомчі Кабінету Міністрів України органи державної виконавчої влади.

Підприємство може бути утворено:

за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу;

шляхом реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта господарювання;

шляхом примусового поділу (виділення) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Установчими документами підприємства називається комплект документів встановленої законом форми, згідно з якими підприємство виникає та діє як суб'єкт права.

Установчими документами суб'єкта господарювання згідно зі ст. 57 Господарського кодексу України є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків,

управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут суб'єкта господарювання – це основний локальний нормативно-правовий акт, що містить відомості про його найменування і місцезнаходження, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості.

Положенням визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом.

3. Припинення діяльності підприємства

Загальні підстави припинення діяльності підприємств усіх видів визначені ст. 59 Господарського кодексу України. У разі банкрутства підприємства правовідносини припинення регулюються Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14 травня 1992 р.

Припинення діяльності підприємства можливо в добровільному та у примусовому порядку, у формі ліквідації та реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення)

Припинення суб'єктів господарювання можливо як у добровільному порядку (за власною ініціативою суб'єкта), так і в примусовому порядку (на підставі рішення суду або уповноваженого державного органу на підставах, передбачених законом). Якщо суб'єктом господарювання є юридична особа, то її добровільне припинення здійснюється за рішенням засновників (учасників) або відповідного органа, уповноваженого на вирішення питання про припинення.

Якщо перелік підстав, за якими можливе припинення суб'єкта господарювання в добровільному порядку, не передбачений законодавством, то примусове припинення суб'єкта господарювання можливо лише на підставах, зазначених у законодавстві. Їх перелік має вичерпний характер.

Основна відмінність реорганізації від ліквідації полягає в тому, під час реорганізації здійснюється правонаступництво, тобто всі права та обов'язки суб'єкта (суб'єктів) підприємництва, що реорганізуються, переходять до одного або кількох інших підприємців. Під час ліквідації відбувається припинення прав та обов'язків юридичної особи без правонаступництва, тобто без переходу прав і обов'язків до інших осіб.

Реорганізація суб'єктів господарювання можлива в кількох видах: **злитті, приєднанні, поділі, перетворенні.**

Під час **злиття** кілька суб'єктів господарювання — юридичних об'єднуються в одне; при цьому всі майнові права й обов'язки кожного з них переходять до новоствореного суб'єкта відповідно до передаточного акта.

Приєднання характеризується тим, що одна юридична особа приєднується до іншої; при цьому приєднана юридична особа втрачає юридичну самостійність і стає частиною іншої юридичної особи, до якої і переходять права й обов'язки приєданого суб'єкта згідно до передаточного акта.

Під час **поділу** одна юридична особа поділяється на дві або кілька нових; при цьому створюється дві або кілька нових юридичних осіб нові раніше діючої однієї.

У разі **перетворення** суб'єкт господарювання — юридична особа змінює свою організаційно-правову форму, що спричиняє зміну структури управління, прав і обов'язків учасників, звітності тощо, а також перехід усіх майнових прав та обов'язків до нового суб'єкта.

Припинення діяльності суб'єктів господарювання можливе на різних підставах, обумовлених як самими суб'єктами, так і законодавством:

за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб - засновників суб'єкта господарювання – чи їх правонаступників, а також за рішенням суду;

у зв'язку із закінченням строку, на який воно створювалося, чи у разі досягнення мети, заради якої його було створено;

у разі визнання його в установленому порядку банкрутом;

у разі скасування його державної реєстрації у випадках, передбачених законом.

Скасування державної реєстрації позбавляє підприємство статусу юридичної особи і є підставою для вилучення його з державного реєстру. Підприємство вважається ліквідованим із дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності. Такий запис вноситься після затвердження ліквідаційного балансу.

Ліквідація підприємства здійснюється ліквідаційною комісією, яка утворюється власником майна суб'єкта господарювання чи його представниками.

Орган, який прийняв рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання, встановлює порядок та визначає строки проведення ліквідації, а також строк для заяви претензій кредиторами, що не може бути меншим, ніж два місяці з дня оголошення про ліквідацію.

Ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію підприємства, вміщує у спеціальному додатку до газети “Урядовий кур'єр” та/або офіційному друкованому виданні органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням суб'єкта господарювання повідомлення про його ліквідацію та про порядок і строки заяви кредиторами претензій, а явних (відомих) кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі.

Одночасно ліквідаційна комісія вживає необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості підприємства, яке ліквідується, та виявлення вимог кредиторів із письмовим повідомленням кожного з них про ліквідацію суб'єкта господарювання.

Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію.

Претензії кредиторів до підприємства, що ліквідується, задовольняються з майна цього суб'єкта, якщо інше не передбачено Господарським кодексом та іншими законами. Однак майна для задоволення претензій усіх кредиторів може не вистачити (презумпція недостатності майна), тому діє загальне правило черговості задоволення боргів підприємством-боржником, що ліквідується.

Черговість та порядок задоволення вимог кредиторів визначаються відповідно до закону.

Претензії, що не задоволені через відсутність майна суб'єкта господарювання, претензії, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо їх

заявники у місячний термін після одержання повідомлення про повне або часткове відхилення претензії не звернуться до суду з відповідним позовом, а також претензії, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, вважаються погашеними. Майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, використовується за вказівкою власника.

4.Об'єднання підприємств

Об'єднання підприємств здійснюється на добровільних принципах з метою спільної діяльності на основі комерційного розрахунку і самофінансування. Відповідно до Господарського кодексу підприємства мають право на добровільних засадах поєднувати свій виробничий, науковий, комерційний та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання є юридичною особою, може мати самостійний і зведений баланси, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням.

Об'єднання не відповідає за зобов'язаннями підприємств, що входять до його складу, а підприємства — за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачене установчим договором (статутом). Умови, розміри і порядок такої відповідальності визначаються, як правило, у межах внеску кожного із засновників у статутний фонд, що відзначається в установчих документах.

Об'єднання діють на основі договору або статуту, що затверджується їх засновниками або власниками. Підприємства, що входять до складу цих організаційних структур, зберігають права юридичної особи, і на них поширюються норми чинного законодавства.

Види об'єднань підприємств:

1. У залежності від порядку заснування об'єднання підприємств:

господарські об'єднання - об'єднання підприємств, утворені за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність;

державні чи комунальні господарські об'єднання - об'єднання підприємств, утворені державними (комунальними) підприємствами за

рішенням Кабінету Міністрів України, міністерств або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування, як правило, у формі корпорацій або концернів, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

2. У залежності від організаційно-правових форм об'єднань підприємств:

Асоціація - договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації й кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників асоціації.

Корпорація - договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум - тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерн - статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Промислово-фінансова група є об'єднанням, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної

перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міжнародними договорами України, а також з метою виробництва кінцевої продукції. У складі промислово-фінансової групи визначається головне підприємство, яке має виключне право діяти від імені промислово-фінансової групи як учасника господарських відносин. Промислово-фінансова група не є юридичною особою і не підлягає державній реєстрації як суб'єкт господарювання. Порядок утворення та інші питання діяльності промислово-фінансових груп визначаються Законом України “Про промислово-фінансові групи”.

Холдингова компанія - суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю – підпорядкування.

Інші форми об'єднання інтересів підприємств (союзи, спілки, асоціації підприємців тощо) не передбачені у ст. 120 Господарського кодексу України.

Питання для самоконтролю:

1. *Відповідно до ст. 62 Господарського кодексу України, підприємство – це?*
2. *Назвіть класифікацію підприємств.*
3. *Дайте визначення терміну “створення” ?*
4. *На яких підставах може бути утворено підприємство?*
5. *Що є установчими документами підприємства?*
6. *Що таке «статут»?*
7. *Дайте визначення поняттю «положення».*
8. *На яких підставах припиняється діяльність підприємства ?*
9. *Назвіть види реорганізації суб'єктів господарювання?*
10. *Дайте тлумачення поняттям «злиття», «приєднання» та «поділ».*
11. *Що таке об'єднання підприємств?*
12. *Назвіть основні види об'єднань підприємств.*